

PARAULES D'OBERTURA

RAMON AMIGÓ

Donem pas, en aquest moment, a l'inici del XXVIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, aquesta vegada amb l'organització confiada a l'excel·lent gestió d'aquest Institut Menorquí d'Estudis que ens acull. Han passat quasi 30 anys d'aquell primer col·loqui que vam celebrar a la Sala de Comalats, el 1973, a la casa tan generosament acollidora que el doctor Enric Moreu-Rey tenia en aquell despoblat del municipi de Passanant, a la Conca de Barberà. Hi vam ser poca gent, en aquell bell començament. A continuació, al llarg dels sis anys que van seguir, hi va haver tres col·loquis més, amb una concurrència semblantment discreta, però successivament en augment. Van tenir lloc a les Borges del Camp, a Riudoms i a Montblanc. Les convocatòries van anar cridant l'atenció d'aquella gent que sempre està alerta dels moviments dedicats a la cultura lingüística i històrica, com van ser Max Cahner, Eufemià Fort i Cogul i Josep M. Recasens i Comes, l'historiador, la presència dels quals recordo clarament.

El col·loqui que ja va tenir una major solemnitat va ser el celebrat a la ciutat de Vic, el 1980. Deu contribuir a fer-ho veure així, vull dir a fer comprendre que va ser més solemne, el fet que ja se'n va poder fer la ressenya al Butlletí Interior, el número 1, de la nostra Societat. A Vic, hi va haver 47 assistents, entre els quals n'hi va haver dos de les Illes, que van ser Cosme Aguiló i Joan Miralles i Montserrat. I fins a 43 adhesions personals, amb quatre també de l'illa major, Gabriel Bibiloni, Antoni Llull, Gabriel Oliver i Joan Veny; i la del menorquí Josep Mascaró Passarius. I 14 més d'institucions i societats.

Aquesta pinzellada d'història dels inicis no farà cap mal ara que ja ha passat més d'un quart de segle des de la posada en marxa d'aquella iniciativa de l'enyorat doctor Moreu-Rey, estimat de tants interessats per l'onomàstica que, com jo mateix, gràcies a la seva generositat entusiasmada, vam començar a comprendre l'abast i la complexitat d'aquesta matèria. No farà cap mal perquè durant aquest període de temps ja una mica llarg ha arribat gent nova en aquesta col·lectivitat d'estudiosos, i alguna d'aquesta gent ja no ha tingut ocasió de viure —i potser ni de conèixer— aquells començaments a partir dels quals hem arribat fins on som ara, gràcies òbviament a col·laboracions nombroses i entusiastes que han anat venint —com la d'aquest Institut Menorquí d'Estudis— de tots els punts cardinals de les terres de llengua catalana.

És la segona vegada que la nostra Societat troba la manera de fer proselitisme onomàstic en aquesta illa. Es pot dir que ja hem recorregut totes les terres catalanes, amb aturades a les localitats més significatives, com Barcelona, Girona, Lleida, Manresa, Puigcerdà, Reus, Sabadell, Tarragona, Tortosa, Ulldecona i Vilafranca del Penedès, al Principat; Perpinyà, a la Catalunya del Nord; Fraga, a la Franja; Alacant, Castelló de la Plana, Ontinyent, Sagunt i València, al País Valencià; i Palma de Mallorca i Eivissa, a les Illes. I presento excuses si em deixo alguna localitat, a causa d'haver hagut de treballar de memòria. I ara afegiré que,

abans d'acabar aquest any 2002, novament al País Valencià, a Teulada, entre Dénia, al nord, i Calp, al sud, està previst que hi hagi el pròxim col·loqui, el que farà vint-i-nou. Tenim la sensació que pertot arreu allà on hem passat, les nostres visites han deixat un bon rastre.

Sols cal veure els centenars i centenars de pàgines del nostre Butlletí Interior que han omplert els nostres col·laboradors, amb estudis, inventaris, recensions, cartografies, i altres temàtiques a l'entorn de la toponímia i l'antroponímia. I els reculls d'onomàstica de termes municipals que s'han anat publicant en punts diversos del país.

Després del pas per aquest món de l'ononmàstica del doctor Joan Coromines i de la publicació del seu *Onomasticon Cataloniae*, es podria pensar que ja tot ha estat dit. S'ha de reconèixer que la tasca del doctor Joan Coromines ha estat d'una gran magnitud, en extensió i en profunditat, que ha fet obrir els ulls cap a molts sectors transcendents d'aquest camp vastíssim i complexíssim de l'ononmàstica. Però també cal admetre que queda encara molta feina per a fer, una feina que qui sap si es podrà acabar mai. És com un jardí amb una tal abundància de flors de tantes espècies i subespècies i encreuaments d'espècies diferents que, quan un es pensa que ja les ha catalogades totes, troba que encara en queden tota una colla incommensurable que havien passat inadvertides. Els botànics no donen l'abast, com tampoc no el donen els investigadors de l'ononmàstica. Per això convé que tots continuïn escorcollant, els uns limitant-se a inventariar i organitzar llistes dels noms que hi ha i que hi ha hagut escampats per aquests mons de Déu, i uns altres a descobrir els orígens i els significats envitricollats de moltes d'aquestes paraules que no sabem d'on han vingut o que havien volgut dir.

El doctor Coromines ha fet descobertes etimològiques importants i ha cridat l'atenció sobre interpretacions poc afortunades de certs mots sobre els quals gent també entesa havia opinat. Però podem afegir que el mateix doctor Coromines ha fet afirmacions que poden ser posades en quarantena. Quan dic això, penso, per exemple, en la *Galera* i en *Ulldemolins*.

Diu que el nom del poble conegut per la Galera pot venir «d'una aplicació del nom de la nau», deu voler dir d'un penyal que tingués la forma d'una de les embarcacions conegudes per galeres; o que una galera d'aquestes hagués quedat embarrancada a la desembocadura del barranc de la Galera, afluent del riu Ebre, quan aquest riu era navegable fins a Tortosa. N'hauria pres el nom el barranc i l'hauria comunicat al poble que es va formar més amunt. Peròensem que també és probable que el nom de la població vingui del tipus de terra que hi ha en aquell bocí de territori, perquè el substantiu *galera* és un equivalent de *tapàs*, un tipus de terra argilosa molt compacta, amb una consistència semblant a la que té la pedra, però una pedra que sigui flonja, o no gaire dura. En altres punts de comarques veïnes d'aquella també s'anomena la Galera sense que hi hagi cap riu a la vora. Ho vam explicar així al col·loqui de Lleida i el bon amic Cosme Aguiló s'hi va manifestar d'acord.

Quant a *Ulldemolins*, el doctor Coromines titubeja entre un imaginari *octo molinarum* aportat per un informant del senyor Josep M. Casacuberta, però no confirmat per cap document antic ben llegit. Tots els documents ben interpretats donen *oculo*, o *oils*, o *hul*, o *uyl*. Quan mestre Coromines se'n va adonar, va rebutjar la hipòtesi dels vuit molins, va passar a considerar *ull* com a 'deu d'aigua', 'ullal', i es va quedar amb aquesta consideració, amb l'argument que vora l'ull d'aigua, és a dir, vora les fonts del riu d'Ulldemolins, que és el

de Montsant, hi havia molts molins. Un millor coneixement hidrològic de la zona i del seu paisatge l'hauria fet canviar d'opinió, perquè és el cas que molts molins no havien estat vora la font —vora el naixement— del riu de Montsant sinó que n'hi havia hagut alguns a la vora d'un afluent seu que procedeix de Vilanova de Prades i alguns altres d'escampats tot al llarg del riu de Montsant, tant vora “les fonts” com molt més enllà, entenguï's al llarg congost de Fraguerau. Hem trobat constància de set establiments moliners, però hi podríem afegir el que hi havia hagut en un lloc conegut per l'Argamassa, arran del riu però molt lluny d'aquelles “fonts”, constatat en un document corresponent al monestir de les monges de Bonrepòs, una comunitat que es va extingir al segle xv. Al nostre entendre, la paraula *ull* pot ser interpretada com a ‘centre’, tal com passa en el cas de *l'ull de l'escala*, *l'ull d'un cicló*, *l'ull* (o *l'ullet*) *de l'enciam*. I llavors, *Ulldemolins* seria un centre de molins, que és allò que realment havia estat.

Hi ha, doncs, encara, grans quantitats de problemes a resoldre, a part que hi ha també grans quantitats de paraules a descobrir, paraules amb què la llengua viva designa uns indrets determinats. Algunes vegades, aquestes paraules ja han estat substituïdes per unes altres, però les antigues han quedat escrites en documents d'èpoques passades. En surten de molt estranyes, que ara no volen dir res, a primer cop d'ull, però que havien tingut un significat coherent, al moment de la seva primera utilització, si no fos —que també se'n donen casos— que entretant haguessin experimentat deformacions per vicis fonètics, unes deformacions que ara les fan quedar —de moment— impenetrables.

Queda, doncs, molta feina a fer. I allò que la nostra Societat pretén és encoratjar els investigadors en el camp de l'onomàstica, que és el camp de la llengua en connexió amb la geografia i amb la història; encoratjar-los perquè no deixin d'escorcollar damunt del territori o damunt dels papers vells, ja que la investigació sempre condueix a descobertes positives.

Un altre objectiu molt important de la nostra Societat és fer arribar, a tots els que la constitueixen, la informació escrita que ofereix el nostre Butlletí Interior, desigual quant a gruix però sempre dens de continguts.

La Societat d'Onomàstica no és una entitat multitudinària, ni ho pot ser, ni tan sols convé potser que ho sigui, atesa la seva especialització. Som un grup de gent que s'acosta a les 450 afiliacions, cap al 60% de les quals correspon al Principat, i prop del 30%, al País Valencià. Les Illes arriben a una mica més del 8%. A la Catalunya del Nord n'hi ha encara no l'1,50%, i fora de les terres catalanes en correspon el 3%. Costa de dir si som molts o si som pocs. La cosa important és saber que som uns quants que ens interessem per aquest sector concret de la lingüística, que estem agrupats i que ens empeny la il·lusió de noves constatacions i noves descobertes, i que, de tant en tant, ens trobem, com ara, per exposar-nos recíprocament els coneixements i agafar una nova embranzida.